

Nemzetközi tanácskozás a folytonos üzemek munkaidejéről.

A Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesület Luganóban tartott VI. nagygyűlése kimondta, hogy a folytonos tüzeléssel összekötött vállalatokban a legtöbb helyen még alkalmazott 12 órás munkanapot, mely a munkások egészségét aláássa, kívánatos volna kiküszöbölni, kiváltképp pedig meg kell szüntetni a 18, 24 és 36 órás munkaszakokat, melyek a munkásoknak észszerűtlen munkába-állításából keletkeznek. A nagygyűlés akkor megbízta a Nemzetközi Egyesület elnökségét, hogy idejekorán hívjon össze egy, a nemzeti osztályok által szolgáltatott adatokkal és egyéb felvilágosításokkal kellően ellátandó külön bizottságot, melynek feladata a folytonos üzemekben alkalmazandó célszerűbb munkaszakaszok iránt javaslatot tenni. Egyúttal azon módok kutatása is feladatává tétetett e bizottságnak, hogy lehetséges-e a felnőtt munkások éjjeli munkájának megtiltása, vagy korlátozása legalább ott, ahol a szakadatlan termelést a műszaki tekintetek nem kívánják. És végül adjon véleményt az iránt is, hogy e kérdések nemzetközi szabályozása szükséges-e? Az említett határozat értelmében e bizottságba minden nemzeti sectionak joga volt két tagot kiküldeni és a kormányok is felhívást nyertek arra, hogy ezen szakbizottságban képviseltethessék magukat. Ezen

felhívás folytán a magyar kormányt alulírott képviselte; a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete részéről sajnos, senki sem vett részt a bizottságban.

A bizottságban tárgyalt kérdésnek a munkások jólétére vonatkozólag nagy a fontossága. így magában Angolországban a gyárak és műhelyek főfelügyelőségének 1907. évi, e tekintetben a legújabb jelentése szerint 148.384 egyén van a vas- és aczélipar és 34.447, az üvegipar folyton üzemben levő vállalatainál, illetve azok éjjel-nappal dolgozó részeiben alkalmazva. Ha ehhez hozzá gondoljuk a vegyészeti gyárakban foglalkozó, de szám szerint ki nem mutatott, csak felbecsült munkásokat, akkor az ilyen munkát végzők száma ott meghaladja a harmadfél-százézetet. Ezek legnagyobb részt felnőtt munkásokat, de néhány gyermek mellett egyedül a vas- és aczéliparban 13.676 oly fiatal munkás is létezett, akik életévei a 16 és 18 között mozognak.

Magában a szoros értelemben vett vasiparban hétfő reggeltől szombat délutánig, tehát hat nap és öt éjjel tart a munka szünet nélkül. Itt a tüzelést a hét végén megszüntetik. A tűz gerjesztése lassú és költséges, azért nem eszközölhető mindennap. Az éjjeli munka a »meleg folyamatokéban (hat processes) mindenütt szokásos. Az 1901. évi angol munkástörvény 54. szakasza megengedi a 14 éves fiuknak alkalmazását is, akik azután a kettős munkaszakaszoknál az egyik héten reggel 6 órától este hatig, a másik héten pedig este 6 órától reggel 6-ig vannak munkában. Különben a kettős vagy hármas munkaszakok előnyeit és hátrányait természetesen ők is érzik. De a hosszabb hét végi szünet általában szokásos és az sokszor péntek délután 6 órától hétfőn reggelig tart. Ez esetben még csak szombaton kell néhány óráig a gépek javításával foglalkozni. A fiatal munkások feladatai nagyon különfélék.

Az említett munkásokon több helyen úgy akarnak könnyebbíteni, hogy a hármas munkaszakaszokat hozták be. Darham, Cleveland, Cumberland és északi Lankashire csaknem minden idetartozó vállalatának munkásai naponként így nem 12, hanem csak 8 órát dolgoznak. Anglia más vidékein e munkások itt-ott 8, másutt többnyire 12 óráig vannak munkában. A kettős és hármas munkaszakaszok különböző módon váltakoznak. Hetenként a munkásokat változtatják, hogy bizonyos sorrendben minden munkás hozzájusson az éjjeli pihenéshez és a vasárnapi munkaszünethez. Az éjjel dolgozók leginkább gépészek és oly segédmunkások, akik tanult ipari munkások mellett dolgoznak. A gyermekek főleg a nagy olvasztók adagolásához szükséges mérésekre, de itt is csak igen kivételesen alkalmaztatnak éjjel.

Az önlemezsvártásban is túlnyomó a hármas munkaszak,

de kettős is van, habár csak kivételesen. Hasonlóképp az üvegyiparban is sok gyártási ág folytonos tüzeléssel van összekötve és pedig részint azért, mert különben a már megolvasztott anyag elromlanék, részint mivel az újrafütések a munkaidő nagy részét igénybe vennék. Mindez mellőzhetlenné teszi az éjjeli munkát. Nem minden ága ilyen az üvegyiparnak, de az éjjeli munkára múlhatatlanul alkalmazandók száma mégis nagy. Londonban az üvegyárakban tizenegy heti munkaszak van és pedig hat nappali és öt éjjeli. A munkaszakaszok tartama átlag 10½ óra. Egyébiránt e részben az öblös, a hengerelt és a kristályüveg gyártásánál vidékenként egymástól némileg eltérő viszonyok állanak fenn. Vannak 12, de 6 órás munkanapok is, a munkaszakaszok száma többnyire nyolcz és tizennégy közt váltakozik.

Az Északamerikai Egyesült-Államokból ilyen tüzetes adatokhoz nem juthattam. Az ottani illetékes férfiú által a bizottság elé terjesztett felvilágosító munkálat főleg, sőt csaknem kizárólag annak feltüntetésére szorítkozik, hogy az Unióban még a vasárnapi munkaszünet sincs törvény által kellőleg szabályozva. Ennek folytán például a New-Yorkban 1,138.965-re tehető gyári ipari munkásokból mintegy 2.67%, vagyis 30.467 ember hetenként 60-nál jóval több órát dolgozott, ami, mert a normális munkanapot 10 órájával számítják, vasárnapi munkára is enged következtetni. Az ilyen munkások 65-119 óráig is foglalkoztak hetenként, ami az első esetben hat és félnapi, az utóbbiban pedig hét teljes napi munkát jelent, átlag napi 17 órával. Az így elcsigázott munkások a Conservegyárakban (Canning establishments) fordulnak elő. Az 1910. évi hivatalos adatok szerint New-York államban a munkásoknak 10.6%-a vasárnap is dolgozott. Közülök a legtöbb minden vasárnapon és a túlnyomó rész e napon épp oly sokáig dolgozik, mint hétköznapokon.

Több szövetséges államban, például Massachusettsben és Minnesotában meg van a törekvés a vasárnapi munkaszünet behozatalára. A gyarmatkorbeli vallásos vasárnapmegszentelés szokása lassanként kiment a gyakorlatból és most törvény e részben meg nem védi a munkásokat.

Azonban egyes nagy vállalatok a hétnapos heti munkaidőt önként hatnapossá változtatják át. Így pl. az Amerikai Táviró és Telefon Társaság, a legtöbb hírlapi vállalata a M. S. Steel Corporation és más nagy aczélgyári vállalatok, illetve trustok. Nemcsak egyes jobb belátással bíró socialpolitikusok, hanem a felebbviteli bíróságok is több ízben hangoztatták a vasárnapi munkaszünet törvényes szabályozásának szükséges voltát. A folytonos üzemekben való munkálkodásra nézve pedig az az eszme jutott felszínre, hogy az azokban mellőzhetetlen nehezebb munkát, tehát a vasárnapit

és az éjjelit, valamely belátásos hatóság engedélyezésének kellene alávetni. A Commissioner of Labor lenne az a közeg, aki természetszerűen járhatna el e tekintetben. Törvénynek kellene megállapítani azt, hogy melyek a folytonos üzemek.

E munkálatban csupán New-Yorkra nézve foglaltatnak a folytonos üzemekre vonatkozó adatok, de azok is nagyon hiányosak. Ez adatoknál sokkal érdekesebbek a következő tények. Massachussets állam törvényhozója már 1907-ben küldött ki egy nyomozó különbizottságot, mely megállapította, hogy ott 221.985 munkás, tizenhat iparág és hivatásban dolgozott vasárnap is.

Minnesotában 1910-ben 98.553 ily munkálta]ó találtatott. Az Unio munkaügyi hivatala szerint 1910-ben az aczélművek általa figyelembe vett 173.000 munkása közül 50.000 hét napon dolgozott hetenként. Az ugyanazon évi népszámlálás 301.350 munkást talált a nagyolvasztók, az aczél- és henger-művek, az ónhengerlők és a huzalgyárak szolgálatában. Az újabb időben a Törvényes Munkásvédelem Amerikai Egyesülete, az Amerika Munkásszövetség és a Keresztény Egyházak Szövetsége elkövetnek mindent, hogy a hiányzó munkásvédelmi törvények végre az Unio egész területén is létrejőjenek. Egyes államokban e törekvéseknek már van is némi sikere. A legkiválóbb e tekintetben az, hogy egy csaknem már érvényre jutott szövetségi és 29 állami, továbbá több területi törvény a közvállalatokban foglalkoztatott munkások maximális munkaidejét nyolcz órában állapította meg. Sőt több állami törvényhozás – újabban a szövetségi is – kimondta azt is, hogy a közszállítások csak oly vállalatoknak adhatók, melyek ezt a munkaidőt alkalmazzák.

Sokkal megbízhatóbbak, szélesbörűek és teljesebbek azok az adatok, melyek Németországra vonatkoznak. E szerint szakemberek a folytonos üzemekben az egész Német-birodalom területén foglalkoztatott munkások létszámát közel 400.000-re becsülik. Ennek jóval több mint felét azok képezik, akik az u. n. nehéz vas- és érciparforgalomban dolgoznak. Igen gondosan összeállított adatokat csak a porosz és lotharingiai vasművekre vonatkozólag kaptam, de azok az egész idevágó német iparnak mintegy 95-97%-át képezik, tehát viszonyaik kellő felderítése az egész német ipar szóbanlevő vonatkozásait megismerteti. Itt 246.841 ilyen munkás érdekei jönnek szóba, akik közt az ón-, réz-, ólom- és ezüst, nickel-, arsenicum-, kobalt- és dárdánykohókban foglalkoztatottak is benn vannak már. A német osztály, t. i. a Socialis reform Német Egyesülete által kiadott füzet ez adatot igen behatóan és lelkiismeretesen részletezi. Egész a legújabb időig ennyi német munkásnak munkaviszonyai tekintetében teljes sötétség uralkodott.

Társadalompolitikai és munkásegysületek azonban ezt a sötétséget már nem kis részben felderítették. Azok nyomorúságai folytán kitűnt, hogy a nehéz munkát végzők állapotai sok tekintetben tarthatatlanok. Túlnyomóan 12, de nem egy esetben 13-14 óráig is dolgoznak tetet-lelket emésztő munkakörben. A megvizsgált vállalatok mintegy 34%-ában munkamegszakítás nem is fordult elő. A munkások felváltása sem kielégítő. Most már a nehéz vasiparra nézve hivatalos adatok alapján lehet megállapítani, hogy e munkásoknak nem egészen egy százaléka (0.938) dolgozik 8 óráig, valamivel kevesebb (0.812%) 11-11³/₄ óráig, ellenben 98.044% 12 óráig, de több száz egy fél, sőt egész órával még tovább is.

Ez azonban magában véve, ha t. i. az ú. n. túlórákat, melyeket valamivel jobban fizetnek a rendes munkaidőnél, nem vesszük figyelembe, nem tünteti fel a munkások igénybevételét teljesen. Ilyen túlóra alatt is 217.393 munkás közül 92.673, tehát 42.6% dolgozott és pedig igen gyakran, mert az összes 20,023.865 ilyen külön órából átlag egy munkásra 216 esett. Itt megjegyzendő, hogy az esedékes, vagyis szabályszer munkában töltött vasárnapi munkaidő ezekbe a túlórákba nem számítottatott be. És figyelembe jön itt az is, hogy az ezen órák alatt való foglalkoztatás irányzata emelkedést mutat. A Németbirodalomban a vasárnapi munkaszünet törvényben van megállapítva, de annak ebbeli rendelkezései a nehéz vasiparban és a kohóknál csak részben vagy egyáltalán nem alkalmaztatnak, mert egy szövetségtanácsi rendelet azokra nézve különös intézkedéseket tartalmaz.

A német socialpolitikuskok mélyen fájlalják ez állapotokat, mert azt tapasztalják, hogy azok a legerősebb és legellentállóbb munkásokat is idő előtt elpusztítják. A roppant hőséget, a mérges gázokat és gőzöket, a veszedelmes por-képződést és a hőmérsék iszonyú változásait azok sem állják ki sokáig. Nemzetgazdasági szempontból is igen fontos volna tehát ezen üzemekben a munkaidőt megfelelőbben szabályozni.

Franciaországban szintén sok gyár van, ahol a folytonos üzemekben számos munkás foglalkozik. Itt is a nehéz vas-, az üveg- és a vegyészeti gyárakban a munkások két, kisebb részben három munkaszakban dolgoznak s vasárnap 12, 24 és 36 órai szünetet élveznek. De a nagy műmalmokban, a kenyérgyárakban, a keményítő-, olaj-és cukorgyárakban is előfordul a folytonos termelés. A munkaszakok besosztása nemcsak az egyes iparágakban, hanem a vállalatok egyes külön foglalkozásai körében is különféle módon történik. Az idevágó viszonyok körülbelül a németországiaknak felelnek meg. A közleményekből az érdekelt munkások létszámát nem lehetett kivenni, más munkákat pedig most hamarjában nem használhattam.

Az osztrák vas- és üvegyipar fejlettségénél fogva a felvetett kérdések Ausztriát is közelről érdeklik. A közölt adatok szerint a nehéz vas- és egyéb ércziparnak csaknem minden válfajában s az üveg- és a vegyészeti iparágakban is sok éjjel-nappal dolgozó vállalat létezik. A nehéz vasiparban a munkások 92%-a van érdekelve. A munkaidő kettős munkaszak mellett általában 12 óra. A munkaszakok különféleképp váltakoznak. A vasárnapi pihenésben a munkások egy-egy része olyformán részesül, mint Németországban. A panaszok a munkások részéről e miatt felhangzanak itt is, de azok a munkaadók és socialpolitikuskoknál kevésbé találhatnak visszhangra, mint amott.

Svédországban az 1905-1907. évek folyama alatt a munkaidő tartamára nézve igen beható kutatásokat folytattak, melyek eredményeit közzétették velünk. A folytonos üzemek munkaviszonyaira vonatkozólag kiemelem ez adatokból, hogy 144 kisebb-nagyobb vállalatban 43.157 munkás foglalkozott, ami az összes ipari vállalatoknak 5,8, illetve az ipari munkásoknak pedig 12,5%-át képezik. A legtöbb ilyen vállalat vasipari, azután papíryanagot előállító, bányászati, szesz- és élelmezésiek következtek. A váltakozás naponként szabály szerint itt is kétszer történik, tehát a munkaidő 12 óra. De a munkaszakok sorrendje hetenként váltakozik. Mintegy 4.000 munkás a kettős munkaszak mellett is főleg a bányákban kevesebbet, átlag 8 órát dolgozott. A hármás munkaszak 12.760 munkásnak, vagyis a váltakozó munkások 29,6%-ának válik javára. A 43 nagyobb svéd üvegyárban 5.297 munkást foglalkoztattak. Ezek közül csak 1.480 dolgozott nyolcz vagy kevesebb óráig, de a szabad órák beszámításával az ipari munkások nagyobb része mégis a kettős csoportváltás mellett dolgozott. A svédek reformtörekvéseiről közleményükből semmi sem volt kivehető és ők a nemzetközi szakértekezleten sem voltak tényleg képviselve, valamint a svájcziaiak sem.

Olaszország az újabb időben szép ipart és ennek keretén belül jelentékeny nehéz vasipart is fejlesztett. De miután a termelési tényezők tekintetében más iparos államoknál sokkal kedvezőtlenebb helyzetben van, ott, ahol lehet, a versenyképesség kedvéért azokat jobban kihasználják. Szénbányái nem lévén, főleg a vízierők értékesítésére és szénbevitelre van utalva. Munkaereje is drágább, miért azután azt lehetőleg kizsákmányolni igyekeznek, azért socialpolitikai tekintetben a haladott nyugati államoknál sokkal hátrább van. Ezt az olasz munkásvédelmi egyesület maga is beismeri. Itáliának ipari statisztikája nem lévén, csak a munkafelügyelők adataiból lehet megállapítani, hogy ott az éjjel-nappal működő vállalatokban mintegy 7.200 munkás dolgozik és pedig a vas- és általában az érczipar minden ágában, az üveg- és az agyag-

iparban együttvéve. E munkások egyfolytában átlag 12 óráig foglalkoznak és csupán kivételesen a munkaszakok váltásakor fordul elő 24 órás lekötöttség. Itt általában, amint később tüzetesen ki fogom fejteni, nincs nagy hajlandóság a kettős munkaszak helyett a hármasszak behozatalára.

Belgiumnak tudvalevőleg igen nagy vas- és üvegipara van, de hivatalos adatokat arra vonatkozólag elénk most nem terjesztettek. Azonban kétségtelen, hogy ott e tekintetben igen rossz viszonyok uralkodnak. Ez kitűnik abból a tényből is, hogy a belga sectionnak legkiválóbb képviselője a Londonban ülésezett külön bizottság elítélő nyilatkozatát igyekezett provokálni a 24 órás munkaszak ellen, mely ott hetenként többször is előfordul.

Hollandiában az odavaló sectio 1909-ben a szóban levő kérdések tárgyalása során igen alapos kutatást folytatott. Az általa megállapított adatok szerint Németalföld összes iparfelügyelői által ellenőrzött 35.855 iparvállalata közül 893-ban volt folytonos termelés. Ezek közt első helyen a tégláégető és az agyagipar, azután az élelmezési, majd a fadugaszt és szalmát feldolgozó ipar s a gázgyárak és a villamos művek szerepeltek. A többi itt figyelembe jövő iparág jelentéktelen. A hollandi gyárakban 365.263 munkás, ezek közül a folytonos üzemekben 67.218 dolgozik, de a folytonos munkáknál alkalmazottak száma csak 25.257 volt.

A munkaszabályozás az egymástól lényegesen eltérő eljárásoknak megfelelőleg nagyon különféle. Sok helyen, különösen a tűznél alkalmazott munkások helyzete igen súlyos. Mások a kettős s legkevesebben a hármasszak mellett dolgoznak. Hogy a munkások egy-egy csoportjának vasárnapi munkaszünetet biztosítsanak, majd azok másik csoportjának munkaidejét hosszabbítják meg, majd pedig kisegítőmunkásokat alkalmaznak. Nyolcz óráig legkevesebb gyárban foglalkoznak a munkások. Sokkal nagyobb azok száma, akik 12, még nagyobb azoké, akik koronként 18, s nem csekély azok száma sem (399), akik egyfolytában alkalomadtán 36 óráig is le vannak kötve a munkánál. Ez főleg téglagyárakban történik.

A többi iparágakban jobbak a viszonyok. Mindez a hollandi főiparfelügyelő mintaszerű munkálatában igen részletesen van kimutatva. Abból kiderül, hogy bármely munkaszak mellett a folytonos üzemekben csak 2.346 munkás, tehát az összes ilyen munkásoknak nem is 10%-a dolgozik. De sok gyárban a heti munkaidő jóval meghaladja a 60-66 órát s van elég, melyben a 90-100 órás foglalkoztatás is fordul elő. Finnországban csupán a papír- és faiparban bír a munkásoknak éjjel-nappal való foglalkoztatása jelentőséggel. Az említett iparágakban az 1910. évi gondosan gyűjtött adatok

szerint 9.571 munkás foglalkozott. A többi iparágakban alkalmazott ilyen munkások felvételei most vannak folyamatban.

Az említett munkások átlag 12 órás munkaszakokban dolgoznak, de ennél kisebb is fordul elő, mert a felváltás keresztülvitelénél néha 48, néha pedig 84 óráig kell hetenként dolgozni. A fűrészmalmokban kivételesen előfordul a 94-99 órás heti munkaidő is, ami napi 13.7-14 órai munkaidőt jelent a hét minden napján, tehát vasárnap is. Ezt a megerőltető munkáltatást a versenyviszonyokkal okolják meg. A három munkaszakasz időbeosztás kivételesen a vállalatoknak 1.3%-ában 1.8%-nyi munkás javára fordul elő. Ezt újabban három papírgyár a munkásokkal létrejött tarifaszereződés értelmében 2.600 munkásra nézve behozta. Ez országban, főleg a faipar körében, sok olyan éjjeli munka is fordul elő, mely nem tárgya a munkaszakokba való beosztásnak. Okaikat a természetes és műszaki követelmények s a rögtönösen emelkedett kereslet képezi.

A Törvényes Munkásvédelem Magyar Egyesülete részére a Koiss Géza ipari főfelügyelő által szolgáltatott legújabb adatok szerint a folytonos üzemű vállalatoknál több mint tízezer munkaszakaszos munkást foglalkoztatnak. Ugyancsak ő egy e tárgyról írt tanulmányában idézi, hogy az 1906. évi termelési statisztikai adatok szerint Magyarországon vaskohászattal 39 telep ugyanennyi nagy olvasztóval és 4.376 munkással foglalkozott. Azok közül tisztán kohó 25, tisztán finomító és hengermű 20, vegyes mű pedig 4 volt. Ez üzemekben a munkások általában két csoportban felváltva éjjel és nappal folytatták munkájukat. A kohóknál alkalmazottak vasárnap is dolgoztak, nevezetesen minden második vasárnap 24 órán át állanak munkában. A nagy olvasztóknál, hevítő testeknél a fűtők ugyan nem dolgoznak folyton, de mivel az üzem őket egy egész órára soha sem nélkülözheti, hosszabb szünetük a mondott idő alatt egyfolytában nincsen. Munkában mindazonáltal 9-10 óránál többet nem töltenek s étkezésre és pihenésre van idejük.

Egy másik hivatalos adatgyűjtés szerint, melyet részemre a ministerium felhívása folytán a budapesti ipari főfelügyelőség volt szíves eszközölni, Magyarországon az iparfelügyelet alatt álló folytonos tüzeléssel dolgozó 31 ipartelepen összesen 803 védett korú férfi és 159 védett korú nő – foglalkozott. E telepek legnagyobb részén, a munkaközi szünetek leszámításával, a foglalkoztatás ideje 10 óra volt. De vannak ennél rövidebb és hosszabb 6½ és 18, 24 órás munkaidők is. Hazánkban ez idő szerint 33 üveggyár van. Ezek közül palackgyártásra folytonos üzemű kádas kemenczével csak kettő van berendezve. Azoknál úgy a fűtők, mint az üvegfűvők munkája folytonos. Az ipartörvény értelmében a 12-14

éves munkások nappal csak 8 órát, a 14-16 évesek pedig a törvényben meghatározott szünetek beszámításával 10 óra hosszát foglalkoztathatók. De az üvegyárakban fiatal munkásokat éjjel is foglalkoztatnak, noha az eljáró iparfelügyelő ennek eltiltását évenként megismétli. Az üvegyárakban a munkaidő naponként változik. A szokásos munkakezdés hétfőn 2-3 óra reggel s ez a további napokon 1½-2 órával mindig későbbre tolódik, úgy hogy a hét végén a termelést már déltájt kezdik és éjfélkor végzik. A szerzett tapasztalatok szerint, amely üzemben fiatal munkásokat foglalkoztatnak, ott őket a teljes munkaidő alatt dolgoztatják, mert oly kisegítő munkát végeznek, mely az egész termelési folyamat alatt szükséges.

Mint versenyző államok itt első sorban Ausztria és Németország jönnek tekintetbe.

Ez a gondolat sugallta az említett lugánói nagygyűlési határozatot és az hozta létre ezt az enqueteszerű londoni nemzetközi tanácskozást is, melynek lefolyásáról és az ott felmerült eszmék harczásói a következőkben számolok be.

A nemzetközi bizottság első ülése június hó 11-én délelőtt 10 órakor a Winchester Houseban (21. St. James Square) tartatott és ott a beható, jól előkészített két napon át délelőtt és délután 8-8 óráig folytak. Az előző napon este – éjjelig – az angol sectió tartotta évi rendes közgyűlését Westminster régi városházán, a Caxton Hallban. A nemzetközi kiküldöttek oda is hivatalosak voltak. Az angol mértékadó körök és e részben irányító tényezők megragadták ezt az alkalmat, hogy nagybecsülésüket a Nemzetközi Törvényes Adunkásvédelmi Egyesület és annak nemes hivatása iránt a lehető legfeltűnőbb módon kifejezésre juttassák. Így például az angol királyi kormány mindjárt az első napon, még pedig magában az annyi világra szóló nagy politikai eszmék által megszentelt parlament épületében, a kormánynak egy parlamenti államtitkár által való képviseltetése mellett sok előkelő angol politikus és hölgyeik vendégül hívásával igen díszes estebédet adott a delegátusok tiszteletére. A hivatalos beszédekben itt is kifejezésre jutott az a gondolat, hogy e bizottságban magát az Egyesületet mely nagygyűléseivel tudvalevőleg Svájczból sohasem megy ki, akarták mély tisztelőkről biztosítani. A tanácskozás természetesen a nemzetközi bizottság megalakulásával kezdődött, mely elnökévé Sir Thomas Olivért választotta, ki az ólommérgezés tanulmányozása végett hazánkat is felkereste már és a magyar kiküldöttek iránt mindig különös figyelmet tanúsít. Ő azonban az elnökséget csupán névleg töltötte be, mert a tényleges elnöklés a norvég delegátusnak, Schlytter Tamásnak jutott.

Ki kell különösen emelnem magát az elnöklő Schlyttert,

de főleg az angol szakértőket, névszerint I. Hodge parlamenti tagot, a British Steel Smelters Amal. Society képviselőjét, P. Walls Aldermant, a National Federation of Blastfurnacemen kiküldötteit. A tanácskozás folyamán az angol kiküldöttek R. Hunter, a Glass Bottle Makers Trade Protection Society szószólóját kivéve mind, valamint Crossfield A. H. parlamenti tag, az amerikai kiküldött, a német kiküldöttek legnagyobb része, a kormányképviselő kivételével, a francziák, a hollandiak, a belga kiküldött Mahaim E. liégei tanár s a finn, képviselő az emberiesebb, szabadelvűbb és haladó felfogás mellett törtek lándzsát. Ellenben az angol felszólaló, Hunter, a német kormány képviselője, az osztrákok s az olaszok a fontolva haladás híveinek bizonyultak. Én, mivel utasításom e részben nem volt, semleges álláspontot foglaltam el.

A kiküldöttek túlnyomó többsége tehát amellett nyilatkozott, hogy a folytonos üzemekben, ha nem is egyszerre, de lehetőleg rövid idő alatt a naponkénti háromszori munkaváltás hozassék be. Ezt szerintök nemcsak humánus korunk szelleme, hanem a nemzeti, a közgazdasági kézzelfogható érdekek, sőt termelési viszonyok is ezt kívánják. Lehetetlen érzéktelenül nézni, hogy 1,200.000 ember úgyse nyvedjen és roskadjon össze tovább is a nehéz munka súlya alatt, mint eddig. Nem közömbös dolog az emberek tömeges elsanyargatása a társadalomra nézve, de nem közömbös a munkaadókra nézve sem. Az elcsigázott munkás testi, értelmi és erkölcsi megcsappant ereje mellett több a baleset és több a megbetegedés. Csak Németországban egy milliárd márkára teszik évenként a socialpolitikai terheket. De arra is tekintettel kell lenni, hogy az elkeseredett, a kétségbeesett emberek száma ne szaporodjék. Hivatkozás történt a jénai Zeiss-féle gyárban szerzett előnyös tapasztalatokra. Különben több helyen ott, ahol a hármás csoportváltást behozták, egy bizonyos, nem is nagyon hosszú idő múlva, a munkaadók oly előnyeit észlelték, hogy ennek a rendszernek versenytársaik által való elfogadtatását nem is óhajtják.

Ezt nekünk Crossfield parlamenti tag írta és mondotta el. Nem tudom, hogy nem ez volt-e oka annak a legalább is furcsa esetnek, mely velünk London környékén megtörtént. A program szerint ugyanis az együttlét negyedik napján kellett volna a Moore & Nettle Ford-czég üveggyárát, ahol a nyolcz órai munka be van hozva, megtekintenünk. Egy iparfelügyelő valóban vezetett is bennünket a vasúton mintegy félóránnyira fekvő gyárba. De egész délelőttünk teljesen kárba veszett, mivel a gyár vezetői még a belügyi kormány telefoni közbelépése után sem voltak hajlandók bennünket bebocsátani. Az amerikai delegátus, Mr. John Andrew Fitsch hivatkozott arra, hogy az angol vas- és aczélgyárban a hár-

inas csoportbeosztás sok vállalatban már be van hozva anélkül hogy versenyképességüknek ártott volna. Amerikában is – szerinte – a 8 órával dolgozó papírgyárak termelnek legolcsóbban. Ott most már a szövetségi kormány is mellette foglal állást, amit – miként említtem – a közszállítóknak e részben kiszabott feltétel által is kinyilvánított. A munkaadók legnagyobb része azonban ma még Angliában is inkább a régi állapotok, mint az újítás mellett van. Főleg felvilágosodott egyesek, testületi elnökök és titkárok s politikai egyéniségek, de ezek azután egészen határozottan és lelkesen nyilatkoznak mellette.

Azonban még ezek is hangsúlyozzák, hogy sem az egyes vállalatoktól nagyobb számmal, sem az egyes országoktól nem várható az, hogy mint úttörők eleinte legalább jelentékeny áldozatokat hozzanak e reform érdekében. Pedig a jól felfogott közérdek és így a nemzetek összességének érdeke is követeli azt. Nem keresztülvihetetlen már most sem, mivel a vasgyártás terén irányadó három birodalomban, Angliában, az Északamerikai Egyesült-Államokban és Németországban folyton erősödő közvélemény észlelhető javára. Hanem persze ennek a három államnak nemzetközi egyezményt kellene kötni, melyhez azután lassanként az összes többi államok is hozzájárulnának.

Nincs olyan iparág, melyben az meghonosítható nem volna. A felváltás czélszerűbb elrendelése persze szükségessé tenné sok újabb munkás alkalmazását is. De ezt például Ausztriában, ahol a munkanélküliség ellen oly nagy küzdelmet kell folytatni, a nem közvetlenül érdekelt tényezők előnynek tekintik.

A német különféle szaktestületek igen illetékes és mérsékelt képviselői ezzel teljesen egyetértenek, de a nemzetközi egyezményt *conditio sine qua* nonnak jelentették ki. Hasonló nyilatkozatot tesznek a francziák is, akik szintén jelentékeny érdekeltséget képviseltek. A hollandiak és belgák véleménye ugyanaz. A finnek inkább általános okokból és a haladás szelleme által áthatva csatlakoztak ez irányzathoz, melynek az elnöklő norvég delegatus is erős meggyőződésű és fáradhatatlan apostola. Ő a haladásnak nemcsak erkölcsi és társadalmi, hanem anyagi hatalmas tényezőjét is látja abban. Nem is kiméit semmi fáradságot, hogy eszméinek tért hódítson. De a német kormány képviselője, dr. Leymann titkos kormánytanácsos már nem nyilvánosan, hanem magánbeszélgetés és felvilágosítást nyújtó felszólalásában erősen sejteté, hogy ez irányzattal szemben skeptikusan viselkedik. Ugyanezt tapasztaltam az osztrák és olasz *sectio* kiküldötteinél, sőt részben kormányképviselőinél is. Ezek a hármas munkaszak iránti lépéseket a nemzetközi megállapodás nél-

kül országaikban általában lehetetlenek, azt magát pedig nagyon valószínűtlennek tartják. Főleg a termelés drágításától és a megfelelően képzett munkások hiányától tartanak annak folytán. Ezt tüzetesen az osztrákok nem fejtették ki. Ellenben egy javaslatot tettek, melynek megokolása közben a nehézségekre csak általánosságban utaltak. Azután azt kívánták, hogy e szakbizottság a folytonos üzemekben a 12 óras maximalis munkaidő mellett foglaltak állást. Ezt az erősen reformszellemű angolok és az amerikai kiküldött határozottan ellenezték, mivel a sok helyen már létező jobb állapotokkal szemben visszalépést láttak benne. A javaslat egyhangúlag el is vettetett. Egész világosan beszéltek az olaszok, akik közül a kormány képviselője, Montemartini János tanár és a munkaügyi hivatal igazgatója odanyilatkozott, hogy ő a haladó és emberiség felfogás megvalósításának elvben ugyan hive, de a hosszabb átmeneti időt feltétlenül szükségesnek tartja. Ellenben az olasz Sectio kiküldötte, Massarelli Ferencz mérnök, véleményének egész erkölcsi bátorságával kifejtette, hogy az olasz ipar érdekei ma még ezt a reformot nem bírnák el.

A hármas csoportbeosztás Olaszországban még sehol sincs behozva a folytonos üzemeknél és a munkásegészségi viszonyok ott még sem rosszabbak, mint más országokban a hasonló helyeken. Túlságosan hosszú munkaszakok, például 36 órák, ott nem léteznek, 24 órák is csak kivételesen, t. i. a felváltások során. A szokásos 10-12 óras munkaszakokat is szünetek szakítják meg. Túlzás tehát, hogy azok a munkásokat tömegesen tönkreteszik. A termelési költség máris magas; az további emelkedést nem tűr meg. Az éjjeli munkát sem lehet nélkülözni. Mindez Olaszországban magának a munkásosztálynak is nagy hátrányára szolgálna. Ezt a hollandi kiküldött annak a ténynek felemlítésével toldotta meg, hogy náluk meg, midőn a fiatal munkások éjjeli munkájának alkalmazása megtiltatott, mindenféle öreg, déclassait embereket, sőt apache-okat is alkalmaztak a gyárakban, mivel az olcsóbb munkásra is szükség volt. Így azután akkor, midőn egy bajt gyógyítottak, helyette egy másik keletkezett.

Mindez számos ismételtes és módosulás közben domborodott ki és nehéz volt a vélemények egymáshoz való közelebbhozása. Mindenféle műszavak értelmének tisztázása és a feltett kérdések megállapítása sok vitával történt. Végre elrendeltetett a szavazás. Arra a kérdésre, hogy a folytonos üzemekben most túlnyomólag szokásos munkabeosztás megváltoztatása a hármas munkaszak beosztásával általában kívánatos-e? az értekezlet 16 szavazattal 4 ellen igenlő választ adott. Ugyanily szavazat aránnyal döntetett el az a további két kérdés is, hogy megérett-e már a hármas csoportbeosztás reformja és hogy a nemzetközi egyezmény léte-

sítése e tárgyban szükséges-e? A nemmel felelő sectiok az osztrák és olasz voltak. A kormányképviselők általában nem szavaztak. A magyar sectionak megnevezett két kiküldötte tényleg nem lévén jelen, az nem számított a szavazásnál. Ha ott vannak, valószínűleg azok is az ellenzők közt szerepeltek volna. Ezt az egyik magyar delegátusnak, Koiss Gézának abból a munkálatából következtetem, melyet a magyar sectio felszólítására e tárgyról 1910-ben írt. Eszerint a hármas csoportrendszerrel nálunk a termelés fokozható nem lenne, ellenben költségei mindenesetre emelkednének, ami a gyárakat nagyon érzékenyen terhelné. Maguk a munkások sem kívánják a hármas csoportbeosztást, mivel munkabérök, mely ma naponta 8-12 koronára rúg, úgy még az egységbérek emelése esetén is csökkenne. A hármas csoportbeosztás szerinte nem is vihető be mindenhová, de ahol az lehetséges, a hátrányai az ily üzemeknél sem volnának elkerülhetők. Ez nemcsak a vas-, hanem az üvegyárakra nézve is áll. De hármas csoportbeosztás a fazekaskemenczékkel dolgozó sem a közvetlen, sem a gázzal való tüzelésre berendezett telepeken nem is vihető keresztül ez idő szerint, mivel az üzem technikája s jelen fejlettsége annak útjában áll. Szerinte ezen újabb tetemes tőkeberuházáson csak támogatás mellett lehetne segíteni.

A megejtett szavazás és annak háttérét képező vitának megfelelő jelentés készítésére egy referáló bizottság küldetett ki. Ennek tagjaivá az elnöklő Schlytter, dr. Zimmermann W. berlini magántanár, Crosfield angol parlamenti tag, Mahaim liégei tanár és John Andrew Fitch amerikai kiküldött lettek megválasztva. Ezek közös munkálata terjesztetett a Zürichbe összehívott nemzetközi egyesületi VII-ik nagygyűlés elé tanácskozás és végleges határozat.

Gaal Jenő.